

Landskap: S K Å N E *Upptecknat av:* Henry Villgrund

Härad: V i l l a n d s *Adress:* Näsum

Socken: N ä s u m *Berättat av:* Hilda Nilsson

Uppteckningsår: 1935 *Född år 1879 i Klagstorp*

*Uppteckningen rör linberedningen i Klagstorp by i Näsums
församling.*

a. 1-5.

Skriv endast på denna sida!

28 sid.

L i n f r ö e t skulle sås i sjunde veckan på Karolinadagen
(13. veckan började 6. april, sedan räknade man 12. veckan o.s.v.).

Om det skulle bli tur med linet, ville det till, att karlen, som
sådde det, hade ätit många ägg till frukost.

När linet kommit upp, var det husmoderns göra att hålla
linlandet rent från ogräs. När det sedan stått i 12-13 veckor,
"ryskades" det upp, buntades i kärvar och fick torka. Då det hade
blivit torrt, skulle det "repas" (= fröhusen skalas bort). Därefter
breddes linet ut på "stubb" eller gräsvall. Där fick det ligga och
"röda" (=ytterskalet ("skävorna") fick förmultna). Kom det regn,
underlättade det förmultningen.

När man kommit så långt, satte man upp linet i halvtravar
eller mot gärden etc. för att det skulle torka för vinden.

Så bar man det till bastun (se fotografi), där man satte det
på spjälör (i bordshöjd från jordgolvet räknat) och bastugumman
skötte om eldningen. Hennes arbete var förenat med livsfara, allde-
stund hon då och då fick gå in i det av rök uppfyllda rummet och

lägga in mer bränsle. Hon åtföljdes också alltid av någon, som gjorde henne sällskap, och som skulle kunna ingripa, ifall någon olycka inträffade. "Bastun" ägdes av några gårdar gemensamt, som även tillsammans avlönade "bastumoran". Varje omgång lin behandlades i bastun ("torkades") ett dygn under den tiden, bastun var uppvärmd i ett sträck.

Nu vidtog brytningen. I Klagstorp försiggick denna i en med tak försedd (dock utan väggar) förgård till bastun. Man arbetade i par, en karl och ett fruntimmer tillsammans. Karlen skulle först "krossa" det i en grövre "bröda" och sedan överlämna det till sin "make", som bearbetade "lockan" (=linet) i en mindre "bröda".

Arbetet försiggick alltid med liv och lust. Vid själva brytningen skulle de på eftermiddagen bli förplägade med "bastumat" (Äggkaka, smör och bröd). När det blev slut med brytanget för dagen, samlade man linet i säckar, och sedan bar det i väg till gården, där "brytegillet" skulle gå av stapeln. Säckarna lades ner runt eldstaden i storstugan, för att icke värmen skulle gå förlorad till dagen

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2

efter. Man satt på dem under samspråk tills "gillesmaten" kom fram
(man slaktade alltid något djur till "brödegillet"). Efter måltiden
var det spel och dans och lekar. När gästerna skulle gå, fick de
1/4dels grynkaka, 1/2 siktebröd och en tjock skiva ost var (gryn-
kakan bakades på öppen spis, järnet i vilket den bakades sattes på
en "trefötting" och ovanpå ställdes plåtar med glöder, så att kakan
blev bakt på bégge sidor). Även om avlöningen var blott i natura ställde
sig ett "brödegille" ganska dyrbart, och i varje fall dyrbarare än
om ersättningen skulle utbetalts efter de låga taxor som på den
kom ifråga.

Dagen efter "brödegillet" skulle linet "schättas" med "schät-
teträ". Då två fruntimmer parade. Den ena "förschättade" och den andra
"rensättade". De hade schalett på och blevo som ludna under proce-
duren. Ofta fördes ett förfärligt oväsen, man trättes eller pratade
i mun på varandra. Vid "schättningen" uppstod så kallat "schätte-
fall (=det sämsta linet). Sedermera fick man "schätteverk" som drevs
med vattenkraft eller handkraft.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-

ARKIV

—*—
3

4995

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

4

Det "schättade" linet skulle sedan häglas på en "hägla", som man band fast på en "bröda". Man var en om var hägla. Man gjorde s.k. "getter" av "lockarna", för att inte linet skulle bli "orett" (= komma i oordning). Dessa "getter" voro riktiga konstverk. När man häglade fick man två sorters "blånor", "grovblånor" och "småblånor". Det allra finaste linet kallades "tågor".

Ja, sedan skulle ju linet spinnas, man hade var och en sin "rock". Dels spann man på gården, dels lejde man folk, som spann i hemmen. Det garn, som man därigenom erhöll, skulle "bygas" (tvättas) i februari, varefter man kunde börja väva. Om dagarna lade man vävarna på "vävablegen", en äng med gräs på, där de fingo "blekas", så att de blev vita. Om nätterna tog man in dem för tjuvar.

Det var ett hårt arbete med linet. Det stod heller inte råd till någon större betalning för de fattiga människor i byn, som fingo arbete med linet.

Som ett exempel på hur fattigt många av dem hade det, kan nämnas, att de fattigaste gick på åkrarna och plockade ax om höstar-

- 5 -

4995

na i konkurrens med fåglarna. De fingo hålla på i flera dagar för att få ihop så mycket, att det räckte till en påse vetemjöl till julen.

Rätt återgivet betygar

Hilda Nilsson

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

—
5

4995

ACC. N.R.

Landskap: S K Å N E Upptecknat av: Henry Villgrund

Härad: V i l l a n d s Adress: Näsum

Socken: N ä s u m Berättat av: Hilda Nilsson

Uppteckningsår: 1935 Född år 1879 i Klagstorp

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

8.6.

Uppteckningen rör "kardegillen" i Klagstorps by i Näsums
församling.

4995

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

—
6
—

I småstugorna, där det var så fattigt, att man icke hade råd att köpa nya ylletyger till kläder, brukade man dels samla på gamla kläder och strumpor av ylle själv och dels tigga sådana i gårdarna. Dessa tvättades. Sedan skulle de repas eller klippas sönder för att därefter "kardas", så att man fick ull på nytt. (Någon gång fick man blanda upp med fårull för att kunna spinna.) Man tiggde fårull i gårdarna om höstarna.)

För repningen och kardningen bjöd man byns flickor att hjälpa till. De började på kvällen och fortsatte under natten. Ibland hände det, att de som ville ha hjälpen, även bjöd några av byns pojkar för att hålla flickorna vakna och pigga. Som ersättning bjöd man på kaffe med dopp upprepade gånger under nattens lopp. Det var detta, som man kallade "kardegille".

Det tyg, som man fick av den ullen, kallades gemenligen "håsesockadräll" (Håsor = strumpor).

Rätt återgivet betygar

Vilda Hilsor.

Skriv endast på denna sida!

4995

ACC. N.R.

Landskap: S K Å N E Upptecknat av: Henry Villgrund

Härad: V i l l a n d s Adress: Näsum

Socken: Näsum Berättat av: Nils Jönsson

Uppteckningsår: 1935 Född år 1861 i Näsum

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

—*

Uppteckningen rör torparnas förhållanden a. 7

4995

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

7

Mot dagsverken uppläts ett (magert) jordområde till den person, som ville bli torpare. Man hade att göra vissa dagsverken efter "budning". De svårigheter, det innebar för torparen, att när bonden så önskade stå till tjänst, kunna icke nog betonas. Torparens liv var hårt. Dagsverkens antal var på många ställen alltför rikligt utmätta.

I torparens rättigheter ingick, att de fingo plocka sämre bränsle "på skogen", och att de fingo bete i skogen för ko eller får, om de hade sådana.

Torparens hustru skulle bland annat spinna vissa bestämda skålpond lin åt gården.

ACC. N.R. 4995

Landskap: S K Å N E Upptecknat av: Henry Villgrund
Härad: V i l l a n d s Adress: Näsum
Socken: N ä s u m Berättat av: Nils Jönsson
Uppteckningsår: 1935 Född år 1861 i Näsum

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Uppteckningen rör en spelman från Västana by i Näsums församling vid namn J ö n s T h u n d a l . Han var vida berömd för sin musik.

88-7

Det dansades vid flera tillfällen i byn, i första hand vid de stora bröllopen men även vid högtiderna och vid tiderna för potatisplockningen, linbrytningen, m.fl. tillfällen. Vid potatis-plockningens slut på ett ställe blev det dans i gården, som samlade all byns ungdom, men bara byns och inte från de kringliggande byarna, ty var by roade sig för sig. Man dansade i "salen" som inte hette "salen" på den tiden utan "huset", det största rummet i gården, där man förvarade kistorna bl.a. T.o.m. de gamla gummorna och gubbarna dansade vals.

Den främste spelmannen var Jöns Thundal. Han ansågs vara den skickligaste spelmannen på vida vägar. Han spelade även i angränsande socknar, var till yrket skomakare och lärde även lärpojkarna att spela. Bodde i ett hus i Västanå by (där "Knud Emeli" nu bor). Det berättas, att när den rätt torftigt klädde mannen en gång rest till Karlshamn för att köpa strängar, man då lät honom få "sämre vara". Thundal sade, att han inte var nöjd med den varan. Man frågade honom, om han kunde spela, och räckte honom

4995

en gammal fiol. Thundal trollade fram sådant ljud i instrumentet, att man inte behövde fråga honom vilken han var. Hans rykte hade gått före honom.

Han var religiöst sinnad och började vid ett tillfälle grubbla över, om det var rätt att han spelade. Han gick och frågade en präst. Denne ansåg, att när det var hans yrke, kunde det inte vara orätt. Isynnerhet som han behövde det för sin existens.

Han var inte billig, vid bröllop begärde och fick han upp till 30 rdr. Men så varade bröllopet både tre och fyra dagar. Han kan mycket väl betraktas som häradsspeleman, ty han anlitades över och var den främste i hela häradet på sin tid. Han fick rida till häst vid bröllopen men var så van, att han spelade lika bra från hästryggen.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

9

ACC. N.R. 4995

Landskap: S K Å N E Upptecknat av: Henry Villgrund

Härad: V i l l a n d s Adress: Näsum

Socken: N ä s u m Berättat av: Nils Jönsson

Uppteckningsår: 1935 Född år 1861 i Näsum

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Uppteckningen rör jordbruket, som Nämndemannen Nils Jönsson

minns det från sin ungdom.

A. 10 - 12.

Gård
Vässvalla
1935

4995

Henry Villgrind

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

i 0

Det redskap, som användes vid skörden i Nils Jönssons ungdom, var "skäran", stundom kallad "segel". Fruntimren voro ofta skickligare än manfolken i användning av skäran. Man hade lika bredder och tävlade om, vilken som var "ligast" (duktigast). Omkr. 70-talet började man här att hugga med lie; ett fruntimmer skulle gå efter och taga upp "mon" och binda det i "kärvar". Vanligast var halvtravar om tio kärvar.

Tröskningen verkställdes med slaga, ett arbete, som torparna om vintern utförde och började i "ottan", 2-3 på morgonen men slutade i kvällningen, när det började skymma. Som betalning skulle de ha var tjugonde skäppa (en skäppa = tolv kanner) och fri kost. Vid "hösten" (skörden) hade man också daglönare för 50 upptill 75 öre om dagen. De hade också kosten (det brukades aldrig annorlunda på den tiden). Fyra mål om dagen: frukost, middag, "meraftan" och kvällsmat. Frukosten bestod av smör, bröd, "spegefläsk" (rökt fläsk), "äggamat". Kaffe endast om morgonen i samband med frukosten. Middagen: potatis med "sogel".

Skriv endast på denna sida!

4995

"Meraftan" (det populäraste målet): fläsk, "äggakakor" m.m. gott.

En sup på eftermiddagen. Kvällsmat: för det mesta bara gröt: gryngröt eller potatisgröt.

För potatisens upptagande anlitades folk i hela byn. När man hade tagit upp "pärorna" blev det "vallut" med lite bättre mat och dans; även de ungar, som kom till blev trakterade. Med sig hem skulle de ha en stor "vallutabulle" av vetebröd, stor som en nutida "köpesiktekaka" (20-25 cm i genomskärning).

Det är först på de sista 40 åren, som man häruppe odlat betor och rovor.

Man sådde för hand, man hade en "säälob" för ändamålet. En skicklig såningsman kunde strö ut en tunna i timman.

Klöver och timotej har man haft rätt länge, sedan 60-70-talet. Det är sedan den tiden många ängar, från vilka man fick ängshö, som blivit uppodlade.

Redskap: trägrepar, årdern av trä, harvarna trä medträpinnar,

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-

ARKIV

ii

4995

plog med järn, järnspadar och järnskyfflar.

Bearbetningen av jorden: den höstplöjdes. Harvades på våren.

För rotfrukter och potatis "tvärade" man jorden med "årder". I
övrigt som nutilldags. Säden myllade man ner med årder tills man
fick fjäderharven; eller använde man "klös" (triangelformigt jord-
bruksredskap med 7-9 "pinnar" med "tänder" på).

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

12

4995

ACC. N.R.

Landskap: S K Å N E Upptecknat av: Henry Villgrund

Härad: V i l l a n d s Adress: Näsum

Socken: N ä s u m Berättat av: Nils Jönsson

Uppteckningsår: 1935 Född år 1861 i Näsum

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Uppteckningen rör Byorganisation.

Västanå by i Näsums socken. 6.13-20.

Förre Nämndemannen Nils Jönsson, som

återgivit följande, är född i Västanå by. Mycket, av vad han

berättat, är, vad hans fader, som var mycket intresserad av

bjuns angelägenheter, berättat honom medan han ännu var i livet.

Byns äng
Gamla kläckage-
platser

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV
M 4995

Skåne 13
Värnamo b. d.
Näsunds p: n
Värtanäs by.

H..... Br..... L..... Djup..... Diam.....

Ägare:

Negativ.

Danny Uggstrand

"Tutarebacken"

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

M.4995

Skåne 14
Villnöds h. d
Näsums s. n
Västana by.

H..... Br..... L..... Djup..... Diam.....

Ägare:.....

Negativ.

Kungs lilla grund

4995

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-

ARKIV

15

Enligt den gamla ordningen samlades bönderna i byn årligen den 1. maj och den 1. oktober. De dagarna togo bönderna sig fritt. På förmiddagen vid tiotiden samlades man hos åldermannen sedan denne från tutabacken blåst i byahornet. "Tutabacken" var den högst belägna punkten i byn och markeras i våra dagar av, att där ligger resterna av ett litet hus. (Se fotografi). Byahornet finns inte kvar. Men byns gamla handlingar bör finnas någonstans. Nämndemannen har sett den gamla byaboken. De icke skrivkunniga åldermännen hade undertecknat med sitt bomärke. Byns handlingar förvaras sedan gammalt i byskista men det är knappast troligt, att den gamla byaboken är till finnandes i den nu. Den har lånat hem vid olika tillfällen av intresserade.

"Byahornet" var svårt att blåsa i, så att inte vem som helst orkade med det. Den ovan omtalade "tutabacken" var belägen på nuvarande nr 12 Västanå, i backen norr om gården.

Åldermannen valdes för 1 år med två bisittare. Han hade bl.a.

att svara för snöskottningen. Kallelse till snöskottning skedde

genom att en b y b r i c k a gick ut, ungefär så lydande:

"Åborna inom Västanå by kallas till snöskottning och samlas på

vanligt ställe den och den tiden och den och den dagen." Var det

mycket snö fick man skicka mer än en man från varst ställe.

Den 1. maj och 1. oktober samlades som sagt b y a m ä n n e n

hos åldermannen. När byns ärenden behandlats vidtog å l d e r -

m a n s g i l l e t. Detta var inget kalas utan man serverade den

vanliga vardagsmaten. För bestridande av utgifterna till dryckes-

varor ägde åldermannen att tillgodogöra sig 10 rdr ur b y s

k a s s a årligen. I åldermannens åligganden ingick för övrigt

att förvalta b y s k a s s a. Förr i världen bjöds inte bönder-

nas hustrur. Det är först i Nämndemannens tid, som de fått komma

med på ett hörn. Men i ett fall kunde kvinnofolken komma med och det

var, när en kvinna var skriven för ett hemman.

Vid behandlingen av byns ärenden satt åldermannen ordförande.

Om han inte var kompetent att sköta klubban kunde en annan av de

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-

ARKIV

—*—
16

4995

närvarande byamänner utses i hans ställe. Det rådde ordning och reda under förhandlingarna. Det var inga som tilläts att tala i munnen på varandra. Man hade bl.a. att utse ny ålderman. Om icke n y b o n d e fanns var den av bönderna, som för längst tillbaka i tiden varit ålderman, självskriven. Den nyvalde åldermannen tog hand om "bys kista", i vilken även b y s k a r t o r förvarades.

Man hade också andra ärenden att behandla. Byn ägde gemensamt en allmänning (vid åmynnningen) och den skulle arrenderas bort. Man arrenderade också bort betet efter b y s g a t o r och bestämde om dessas underhåll. Först på senare tid har man börjat hyra bort jakten. Byn hade tre gemensamma grusgravar, ett gemensamt l e r t a g och gemensam lastageplats vid nuvarande "nya bron".

I fall av brådskande ärenden kunde urtima bystämma anordnas.

Med b y g r a n n e menades bonde, som bodde i en by men även ägde jord i en annan by. Han var "bygranne" i den senare byn.

Vid bystämmorna hade de deltagande en röst per capita.

Ingen bystuga har funnits.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-

ARKIV

17

Äldersmannen hade ingen käpp eller stav till värdighetstecken.
Byklubbarna kan ju betraktas som sådant.

Vid röstning uppropades byamännen och fingo säga "ja" eller nej, sedan proposition framställdts.

Förr blåste äldersmannen i byahornet från "tutabacken", om t.ex. en bonde, vars kreatur gjort ohägn på annans område, skulle dömas av byamänner. Dessa begävo sig skyndsamt till "tutabacken" direkt från åkern eller var de befunno sig, ty de visste att straffet skulle bestå i att den dömde skulle få bjuda hela laget på brännvin. Några andra domar avkunnades icke.

Sjuka, fattiga och gamla fingo gå från gård till gård och fingo uppehälle där vissa dagar efter hemmanets storlek. De fick ligga i stugan (man hade sällan mer än ett värmerum på den tiden).

En i var by skulle blåsa i brandluren (varje by hade en sådan) i händelse av eldsvåda. Dessutom klämtades från kyrkan.

Byn hade sotare gemensamt. Om vintern skulle han sota en gång i månaden och sommatid varannan månad.

Byn hade gemensam brytstyga (b r ö j t e s t u g a) i "jularebacken", (den kallas så än i dag). I en angränsande by, Klagstorp, står "bröjtestugan" kvar (se fotografi). Brytstugan i Västanå brann ner på 70-talet. Pigor och drängar hjälpte till utan betalning men fick var sin "brytemat", bestående av ett stycke siktetebröd och sovel till. Dessutom vankades brännvin. Man roade sig av liv och lust vid "brytestugan" och skojade med dem som kom vägen förbi. Man bröt i allmänhet i november månad och någon gång i flyttningsdagarna, då pigor och drängar varo fria.

Det fanns ingen lekstuga i byn utan ungdomen samlades och dansade i bondstugorna och hos torparna till tonerna av dragspel och fiol. Det var bara byns egen ungdom. Var by roade sig för sig.

Det var oftast det rum, som inte kallades sal utan hette h u s på den tiden, som togs i anspråk för dansen. I detta rum förvarades kistor och bråte av många slag. Rummet var alltid stort tilltaget.

Angående sammanhållningen i byn, var det vanligt att hela byn hjälpte till, med skjutsar och dylikt, när det brunnit för

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

19

4995

någon, Denne hade endast att sörja för förtäring för dem, som hjälpte
till.

Det tillkom åldermannen, att före den 1.maj årligen se till,
att alla gärdesgårdar voro i stånd. De skulle enligt gammal ordning
vara 2 alnar höga.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

—
20

ACC. N.R.

4995

Landskap: S K Å N E Upptecknat av: Henry Villgrund

Härad: V i l l a n d s Adress: Näsum

Socken: Villands Vånga Berättat av: Nils Nilsson

Uppteckningsår: 1935 Född år 1877 i Östra Sönnarslöv.

Uppteckningen rör fiske med "fiskekongar" i Vångaån i sages-
mannens ungdom.

a. 21.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

4995

I Vånga-ån brukade man vid de tider, vattnet var tillräckligt grunt, fiska med "fiskekorg", en ungefär 1 mtr djup korg av flätade enekäppar. Det gick så till, att en av fiskarna (man måste vara två) ställde sig i vattnet med korgen framför sig, medan den andre ett stycke ovanför påtade med en käpp på åbottnen för att skrämma eventuella fiskar in i korgen. Innan man lade ut korgen, hade man lagt några gröna allegrenar i den. På det sättet kunde man fånga laxöringar i rätt stora mängder men även stora laxar. Korgen var halvcirkelformig och man lade den rundade delen mot åbottnen.

Man följde ån och lade ut korgen mest vid stubbar och andra ställen, där fisken hade sitt tillhåll. Bäst gick det, om man kunde lägga korgen så, att den låg grunt, men alldeles framför den en höl. Någon "fiskekorg" nu omöjlig att uppbringa för fotografering.

Rätt återsivat betygar

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-

ARKIV

21